

Козацько-гетьманська державна

(кінець XVII - середина XVIII ст.)

Частина 2.

План:

1. Гетьман І.Скоропадський (1708–1722) та діяльність Першої Малоросійської колегії (1722-1727).
2. Гетьманування Данила Апостола (1727-1734).
3. Правління гетьманського уряду (1735-1750).
4. Гетьман К.Розумовський (1750—1764).

Основні дати:

- **1722-1727 рр.** - діяльність Першої Малоросійської колегії;
- **1727-1734 рр.** - гетьманування Данила Апостола;
- **1734 р.** - заснування Нової Січі;
- **1735-1750 рр.** - Правління гетьманського уряду;
- **1750—1764 рр.** - гетьманування К. Розумовського.

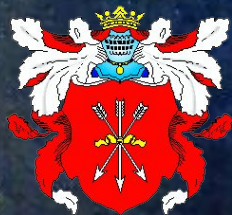
Персоналії

- І.Скоропадський
- П.Полуботок
- С.Палій
- О.Меньшиков
- Д.Апостол
- К.Розумовський

Поняття та терміни:

- **«Малоросійська колегія»** - орган управління російської адміністрації в Гетьманщині, створений із метою контролю за діяльністю гетьмана і старшини.

**1. Гетьман І.Скоропадський
(1708–1722) та діяльність
Першої Малоросійської
колегії (1722-1727).**

Іван Ілліч Скоропадський

(1646 — 14 липня 1722)

Гетьман
Лівобережної
України
(1708–1722).

Прихід до влади

- Скоропадський належав до тієї групи вищої старшини, що **повністю підтримувала Мазепу**, з яким він був пов'язаний і особистою приязню, було відомо, що **він готував Скоропадського на свого наступника**.
- 1708 Мазепа, вже з шведського табору, писав Скоропадському, щоб він старався «московське військо зі Стародуба іскоренити». Цей лист був перехоплений росіянами, й Скоропадський лишився в московському таборі.
- **Не мавши іншого кандидата** (Д. Апостол, хоч і ворог Мазепи, пішов з ним до шведів, а **Павло Полуботок** не користався довір'ям Петра I), цар погодився на кандидатуру Скоропадського, який і був обраний на гетьмана у Глухові 6.11.1708.
- Але **Петро I ніколи повнотою не довіряв Скоропадському**, приховував від нього військові плани, відмовився затвердити пропоновані Скоропадським пункти нової угоди України з Москвою (**Решетилівські статті 1709**) й затримав до 1710 р. **видачу йому інсталяційної грамоти на гетьманський уряд**.

Решетилівські статті 1708 р.

Назва, яка закріпилася в історії за
«Просительными статьями», направленними
гетьманом І. Скоропадським з козацького табору під
Решетилівкою Петру I і виданим на них
«Решительним указом» царя.

«Просительные статьи»

- Прохання підтвердити «права і вольності» Гетьманщини.
- Залишати козаків у походах під командою свого старшого (наказного гетьмана), а не російських офіцерів, що часто зловживали своєю владою.
- Повернути до Гетьманщини гармати, забрані в Батурині та інших полкових містах.
- Заборонити царським воєводам втручатися у внутрішні справи Гетьманщини.
- Не обтяжувати населення Гетьманщини постійно російських військ.
- Заборонити називати козаків «зрадниками».

«Решительний указ»

- Загальне **підтвердження прав і вольностей Війська Запорозького (Гетьманщини) й обіцянка пізніше дати детальні «Статті» (що виконано не було).**
- **Відмова** у звільненні козаків від підпорядкування царським офіцерам, але **зловживати їм своєю владою над козаками цар категорично забороняє.**
- Із гетьманської **артилерії** буде **повернуто лише частину**, а інші ні, оскільки вони вважаються **військовим трофеєм.**
- **Царські воєводи**, як і раніше, **перебуватимуть у великих українських містах**, але їм буде **вказано не порушувати права і вольності «малоросійського народу».**
- **Із більшості міст російські війська будуть виведені.**
- Питання про **образи**, що їх можуть заподіяти російські війська місцевим жителям, мають **розглядатися новопризначеним царським резидентом при гетьмані й київським воєводою.**
- Обіцянка, що **питання про постої російських військ у козацьких дворах буде вирішено пізніше**, і висловлено одночасно **докір** гетьману, що він **занадто піклується за порушення козацьких вольностей.**
- З огляду на розорення країни цар **звільнював Військо Запорозьке від участі у військових походах у поточному році.**
- **Вимога до гетьмана скласти цареві звіт про розклад серед населення податків і всі доходи до військового скарбу**
- Стосовно прохання гетьмана не називати українців зрадниками, то цар обіцяв **видати окремий указ із цього приводу**

Створення Київської губернії

У грудні 1708 р. Петро I провів обласну реформу і створив на території Московського царства 8 губерній. Вся територія Гетьманщини увійшла в Київську губернію. Губернатор здійснював військове керівництво Малоросією.

Губернии в 1708 г.

**Голіцин
Дмитро
Михайлович**

Київський
губернатор

Згін населення з Правобережної України в Лівобережну (1711—1712)

Насильне переселення (депортація) мешканців Правобережної України в Лівобережну (Гетьманщину), яке було проведено російською владою за наказом Петра I.

Причини

- Підписання Прутського миру.
- Підтримка правобережним українським населенням П. Орлика під час його походу в Україну.

Указ і універсали

- У вересні **1711 р. Петро I видав указ**, який зобов'язував **козацьких полковників «Задніпровської України»** зі своїми полками перейти в «Малу Росію».
- За проханням генерала Шереметєва, наприкінці грудня 1711 — на початку січня 1712 року **Іван Скоропадський** видав декілька **універсалів** про переведення на Лівобережжя жителів Правобережної України, у яких закликав мешканців переселятися під загрозою знищення їх майна та помешкань російськими військами.

Обставини переселення

- Переселення в основному відбулося **в першій половині лютого 1712 р.**
- Приблизна кількість переселених **від 100 до 200 тис. осіб.**
- За свідченнями спостерігачів того часу **Правобережна Україна повністю спустошена.**
- **Військові загони руйнували і спалювали господарства мешканців (насамперед їхні житла), щоб вигнанці не могли повертатися назад, і вдавалися до реквізиції худоби та зерна.**
- **Частина населення переховувалась від загонів, та намагалися оселитися на тих самих місцях.**
- **Спроби переселених мешканці повернутися назад в подальші роки також заборонялися російською владою.**

Обмеження автономії Гетьманщини

Російська неволя

- **Окупація** України московськими військами. 10 драгунських полків утримувались коштом місцевого населення.
- Козацьке **військо** передане **під командування московських генералів**, а **артилерія** вивезена **до Московського царства**.
- **Столиця** перенесена у **Глухів**.
- **Московський резидент** (спершу А. Ізмайлов, а потім Вініус і Ф. Протасєв) **наглядав за діяльністю гетьмана**, який мусив радитися з ним у всіх справах.
- **Цар признав генеральну старшину й полковників**, але й наставляв на ці уряди зовсім чужих для України людей: **росіян, молдаван, сербів, поляків**.
- **Репресії проти мазепинців** та їхніх родин, **конфіскація їх маєтків і роздача їх російським вельможам, створення латифундій О. Меншикова та ін. чужих вельмож**.
- **Мобілізації** козаків і посполитих **на будови військових укріплень, каналів (Ладога, Волга-Дін) і нової російської столиці Петербургу**.

Виникнення Всеросійської (пізніше Російської) імперії

Рішенням «правлячого Сенату»
від 22 жовтня (2 листопада) **1721 р.**

*Московське царство перетворилось
на Всеросійську імперію,*

а Петро I з московського царя перетворився на
*всеросійського імператора та «батька
вітчини»*

Створення першої Малоросійської колегії (1722-1727)

Орган державної структури Російської імперії,
заснований для управління Гетьманщиною за
указом Петра I від **16 травня 1722** р.

Проіснувала до **1727** р.

Очолював президент **С.Вельямінов.**

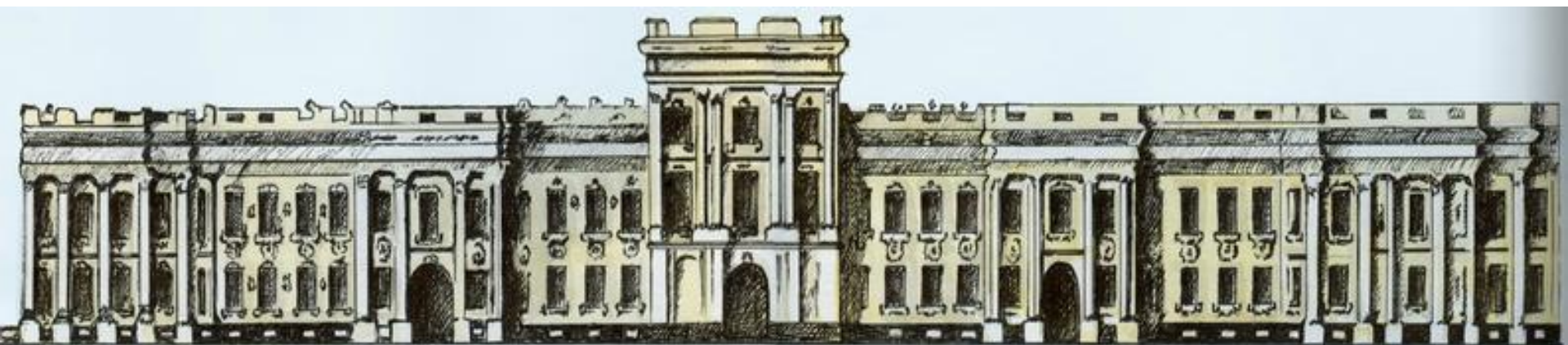
Створення першої Малоросійської колегії (1722-1727)

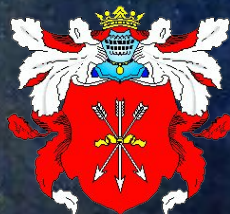
Орган державної структури Російської імперії,
заснований для управління Гетьманщиною за
указом Петра I від 16 травня **1722** р.
Проіснувала до **1727** р. Очолював президент **С.
Вельямінов.**

Склад Малоросійської колегії

- Складалася із **6 офіцерів російських полків**, розквартированих в Україні.
- Очолював бригадний генерал Степан Вельяминов.
- Територіально розташовувалася **в Глухові**.
- Колегія була найвищою установою в Україні, **вище гетьмана**. Гетьман мав лише дорадчий **голос**.
- У цивільних справах підкорялася **сенату**, а у військових — **головнокомандуючому** військами в Україні.

Будівля малоросійської колегії у Глухові — «восьме диво світу»

Іван Ілліч Скоропадський

Помер 14 липня 1722
(через 2 місяці після
створення
Малоросійської колегії)

Діяльність наказного гетьмана Павла Полуботка

Гетьман Іван Скоропадський помираючи, передав усі справи **Павлу Полуботку**, якого 4 липня 1722 року козацька старшина обрала **наказним гетьманом** до оголошення нових виборів.

Павло Полуботок

(1660-1724)

чернігівський полковник,

**наказний гетьман Війська
Запорозького**

(1722—1724)

Рішення Петра I

- Отримавши звістку про смерть І. Скоропадського, Петро I вирішив більше не обирати гетьмана.
- Він велів керувати Гетьманщиною **Колегії Генеральних старшин**, а саме - **полковнику Полуботку спільно з генеральною старшиною, радячись** у всіх справах з головою Малоросійської колегії **Степаном Вельяміновим**.

Колегія Генеральних старшин

(Гетьманський уряд Павла Полуботка)

Тимчасовий орган влади створений у липні 1722 року указом російського царя Петра I для управління Гетьманщиною спільно з Першою Малоросійською колегією без обрання гетьманом Павла Полуботка (1722—1724 рр.)

Склад

- До його Гетьманського уряду П. Полуботка входили:
  - генеральний писар **Семен Савич**;
  - генеральний суддя **Іван Чарниш**;
  - генеральний осавул **Василь Жураківський**;
  - генеральний бунчужний **Яків Лизогуб**.

Реформи

- Гетьманський уряд П.Полуботка зміг провести ряд реформ:
  - *Заборонено старшині використовувати козаків для служби на себе.*
  - *Установлено порядок подання апеляцій до вищих судів на рішення нижчих судів.*
  - *Наказано сільським, сотенним і полковим **судам здійснювати судочинство** не одним суддею чи отаманом, а **кількома особами.***
  - *Генеральний суду став **колегіальним.***
  - *Рішуче боровся проти хабарництва.*
- Під час реформ виникали постійні конфлікти з Малоросійською колегією.

Реакція Петра I

- 22 травня 1723 р. **Полуботка** із старшиною **виклали до Петербурга «для ответу»** за організацію антиросійської діяльності і підбурювання народу проти царя.
- Приїхавши до Петербургу, **козацькі старшини почали вимагати проведення виборів гетьмана.**
- Розлючений Петро I **23 червня 1723 р. заборонив указом проводити нові вибори гетьмана.**

«Всем ведомо, что с Богдана Хмельницкого до Скоропадского все гетманы явились изменниками, от чего много потерпело государство Русское, особенно Малороссия, и потому надобно приискать в гетманы верного и надежного человека, а пока такой не найдется, определено правительством, которому надлежит повиноваться и не докучать насчет гетманского выбора».

23 червня 1723 року наказ Петра I

Реакція Петра I

- 22 травня 1723 р. **Полуботка** із старшиною **виклали до Петербурга «для ответу»** за організацію антиросійської діяльності і підбурювання народу проти царя.
- Приїхавши до Петербургу, **козацькі старшини почали вимагати проведення виборів гетьмана.**
- Розлючений Петро I **23 червня 1723 р. заборонив указом проводити нові вибори гетьмана.**
- **Полуботка з товаришами звинувачують у державній зраді, катують, а потім кидають у Петропавловську фортецю, де, не витерпівши страждань, 18 грудня 1724 р., П.Полуботок помер.**

Спадщина П.Полуботка

- За легендою Полуботок **відправив гетьманські скарби до Лондона**, заповівши повернути їх незалежній Україні чи своїм нащадкам.
- **1720 року** син гетьмана Яків за батьковим розпорядженням поклав на рахунок лондонського «Банку Ост-Індійської компанії» **барильце золота**.
- До Росії це золото спробували повернути кілька царів, починаючи від **Петра I**, а від середини XIX сторіччя претензії на скарб гетьмана стали заявляти його нащадки.
- У 1908 р. 350 його нащадків провели з'їзд у місті Стародубі, відправивши до лондонського банку 25 представників з вимогами повернути відсотки, які набігли за 200 років розмірі 213 млн. карбованців.
- У середині 1950-х рр. розшуком скарба Полуботка зайнялась **Ін'юрколегія СРСР**, а від 1991 р. — **влада незалежної України**.
- Нині мова йде вже про суму на внеску Полуботка в **16 млрд. фунтів стерлінгів**. Однак службовці банку, спадкоємця «Банку Ост-Індійської компанії», **донині ігнорують усі запити, посилаючись на таємницю вкладу та відсутність у претендентів необхідних паперів, що підтвердили б їхні права**.

Смерть Петра I і прихід до влади Катерини I

28 січня (8 лютого) 1725 р. Петро I помер у 2-му Зимньому палаці від запалення легенів.

Після смерті Петра група прихильників петровських реформ на чолі з **О. Меншиковим** та **П.Толстим**, за підтримкою гвардійських полків проголосили російською імператрицею **Катерину I**.

Катерина I

(1682 —1727)

**Марта
Елена Скавронська**

друга дружина Петра I.

**російська імператриця
(1725-1727)**

Портрет
Катерини I
Ж.-М. Натъе
(1717 р.)

Діяльність Катерини I

- Катерина I сама державними справами і політичною діяльністю не займалася, фактичне управління імперією було в руках О. Меншикова та Верховної Таємної Ради, створеної 8.2.1726 з числа аристократичної верхівки.
- Незадовго до смерті Катерина I підписала **заповіт про передачу престолу онуку Петра I — Петру II Олексійовичу.**

Меньшиков Олександр Данилович (1673 —1729)

— російський державний і
військовий діяч, князь (1707),
генералісимус (1727)

- фактичний керівник
України-Гетьманщини у
1725-1727 р.

Стосунки з Україною

- Уряд, яким фактично керував О. **Меньшиков**, продовжував створення **централізованої держави**.
- Це стало причиною **невдоволення і конфліктів з козацькою старшиною**, яка не бажала втрачати владу і старі вольності.

ТЕСТУВАННЯ

Позначте рік створення Першої Малоросійської колегії:

А 1708 р.;

Б 1722 р.;

В 1764 р.;

Г 1775 р.

Позначте прізвище президента Першої Малоросійської колегії:

- А С. Вельямінов;
- Б О. Меншиков;
- В О. Шаховський;
- Г В. Голіцин.

Установіть відповідність між поняттями та їх визначеннями:

А Синод	1 політика залякування, знищення противників насильницькими методами
Б терор	2 духовна колегія
В Малоросійська колегія	3 центральний орган російської колоніальної адміністрації в Лівобережній Україні в XVIII ст.
Г анафема	4 відлучення від церкви, прокляття від імені Бога в християнській церкві
	5 знатне військо із найближчого оточення гетьмана.

Установіть відповідність між поняттями та їх визначеннями:

А Синод	2 духовна колегія
Б терор	1 політика залякування, знищення противників насильницькими методами
В Малоросійська колегія	3 центральний орган російської колоніальної адміністрації в Лівобережній Україні в XVIII ст.
Г анафема	4 відлучення від церкви, прокляття від імені Бога в християнській церкві
	5 знатне військо із найближчого оточення гетьмана.

Установіть відповідність між датами та подіями.

А 1709 р.	1 Прутський договір
Б 1693 р.	2 царський указ про заборону друкування українських книжок
В 1711 р.	3 Полтавська битва
Г 1721 р.	4 повстання козаків на Запоріжжі
	5 створення Конституції Пилипом Орликом.

Установіть відповідність між датами та подіями.

А 1709 р.	3 Полтавська битва
Б 1693 р.	4 повстання козаків на Запоріжжі
В 1711 р.	1 Прутський договір
Г 1721 р.	2 царський указ про заборону друкування українських книжок
	5 створення Конституції Пилипом Орликом.

Співвіднесіть імена з посадами чи подіями.

А В. Голіцин	1 російський воєвода в Першому Кримському поході
Б І. Сірко	2 кошовий отаман Січі
В П. Тетеря	3 уманський полковник, що підняв повстання проти Д. Дорошенка
Г М. Ханенко	4 гетьман Правобережної України
	5 голова Малоросійської колегії.

Співвіднесіть імена з посадами чи подіями.

А В. Голіцин	1 російський воєвода в Першому Кримському поході
Б І. Сірко	2 кошовий отаман Січі
В П. Тетеря	4 гетьман Правобережної України
Г М. Ханенко	3 уманський полковник, що підняв повстання проти Д. Дорошенка
	5 голова Малоросійської колегії.

2. Гетьманування Данила Апостола (1727-1734).

Петро II

Син царевича Олексія Петровича і принцеси Софії Шарлоти Бланкенбурзької-Вольфенбюттельської,
онук Петра I

- імператор Росії
(1727-1730).

**став імператором у 12
років**

Правління Петра II

- У перші місяці правління Петра II влада фактично знаходилась в руках князя **О. Меншикова та Верховної Таємної Ради.**
- Після усунення від влади О.Меншикова, **Петро II оголосив себе противником реформ Петра I, переніс царський двір у Москву.**
- Під час підготовки до коронації **помер від віспи.**
- З його смертю **закінчився рід Романових по чоловічій лінії.**

Покращення стосунків з Україною

- **Загострення відносин з Туреччиною та особисті економічні інтереси О. Меншикова спонукали Таємну Верховну Раду:**
  - *скасувати всі податки у Гетьманщині* (крім передбачених Березневими статтями 1654);
  - *ліквідувати Малоросійську колегію та дозволити обрати нового гетьмана – Данила Апостола;*
  - *передати ведення справ Гетьманщини з Сенату до Колегії закордонних справ;*
  - *заборонити росіянам купувати землі в Україні тощо.*

Даніло Павлович Апостол

(1654 —1734)

миргородський полковник
(1683—1727)

гетьман Лівобережної
України
(1727—1734)

Прихід до влади

- Влітку 1727 **Петро II** ліквідував першу малоросійську колегію і дозволив обрати **нового гетьмана**.
- **1 (12) жовтня 1727 р.** на генеральній раді у місті **Глухові Апостола** було обрано гетьманом.
- У 1728 р. новообраний гетьман їздив на коронацію Петра II, де подав **петицію про відновлення державних прав України на основі Березневих статей 1654**.
- У відповідь на гетьманську петицію російський уряд видав так звані **«Рішительні пункти» 1728 р.**, які, ставши своєрідною **конституцією Гетьманщини**, значно обмежували гетьманську владу і політичну автономію Лівобережної України.

«Рішительні пункти» 22 серпня 1728 р.)

- Генеральний суд повинен складатися з трьох російських і трьох українських суддів.
- Відновлення обрання гетьмана, але лише за дозволом царя.
- Заборона гетьману призначати генеральну, полкову і сотенну старшину, яка повинна була обиратися. Гетьману заборонялося звільняти з урядів і карати старшину без дозволу царя.
- Дозвіл гетьману мати три наймані полки, але, щоб не обтяжувати українців, лише по 500 осіб у кожному.
- Скасування податків, накладених раніше Малоросійською колегією.
- Маєтки, отримані козаками за службу, не будуть відбиратися у їхніх удів та дітей.
- Гетьманська резиденція буде переведена з Глухова до того міста, яке обере гетьман.
- Росіяни мають можливість без обмежень мати маєтки в Гетьманщині, а українці в Росії.
- Заборона гетьману здійснювати самостійну зовнішню політику.
- Скласти звіт прав, за якими судиться малоросійський народ, і надати його для затвердження царю.
- Індукта, тобто мито на товари, що ввозилися в Україну, мала надходити до російської скарбниці.
- Провести ревізії маєтностей, призначених на утримання гетьмана й розданих приватним особам; рангові й ратушні маєтності, якщо вони були роздані власникам, мали бути повернуті «урядам» і ратушам.

Діяльність

- **Уперше було визначено точний розмір бюджету Гетьманщини** — 144 тис. крб. щорічно, причому більшість витрат покривалася за **рахунок експортного мита (евекти)**.
- **Відокремив гетьманський скарб від державного**: перший контролювали два генеральні підскарбії, з яких один був росіянином, а другий — російським чиновником.
- Під гетьманську владу було **повернуто Київ**, який до цього перебував під владою київського губернатора.
- **Підтримував розвиток торгівлі**: 1728 р. організував **з'їзд українських купців**, підготував спеціальний універсал про вільну торгівлю.
- **Сприяв поверненню запорожців з кримських володінь в Україну**.
- Для впорядкування поземельних відносин у 1729—1730 рр. провів **Генеральне слідство щодо законності володіння маєтками**.
- Піклувався про розвиток культури: у **Глухові було створено першу в Україні співочу школу, друкарню**.

П Р А В А,

ПО КОТОРЫМЪ СУДИТСЯ МАЛОРОССІЙСКІЙ НАРОДЪ,

Высочайшимъ всепресвѣтѣйшія, державнѣйшія Великія Государыни Императрицы Елисаветъ Петровны, Самодержицы Всероссийскія, Ея императорскаго свѣденѣйшаго Величества повелѣніемъ,

ИЗЪ ТРЕХЪ КНИГЪ,

а именно: Статута Литовскаго, Зерцала Саксонскаго и приложенныхъ при томъ двухъ правъ, также изъ книги Порядки, по переводѣ изъ польскаго и латинскаго языковъ на русскій языкъ въ едину книгу сведенныхъ, въ градѣ Глуховѣ, лѣта отъ Рождества Христова 1743 годѣ,

изданныя подъ рукою и съ приложеніемъ изслѣдованій о семъ Свѣтѣ и о законахъ дѣйствовавшихъ въ Малороссіи,

профессора А. В. КИСТОКОВИЧАГО.

КІЕВЪ.

ВЪ УНИВЕРСИТЕТНОЙ ТИПОГРАФИИ (с. л. ЗАРАДИКАГО).

1879.

Складъ и продажа въ книжномъ магазинѣ

Л. В. Ильминскаго въ Кіевѣ.

"Пра
ма

ься
д"

Д.
йну
IX

Доля

- Джерелами «Прав» були Литовські Статути, «Хелминське право», «Саксонське зерцало», а також українське звичаєве право й судова практика, російське законодавство. Кодифікатори додали й ряд нових норм.
- В результаті **15-річної роботи** 8 липня **1743 р.** в м. Глухові представлено проект.
- Проект у **1744 р.** подано до сенату, звідти через **12 років** його повернули комісії для перегляду.
- Роботу над проектом не було завершено у зв'язку з тим, що в другій половині XVIII ст., після скасування залишків автономії України, на неї було поширено загальноросійське законодавство.

3. Правління Гетьманського уряду (1734 — 1750 рр.) та Нова Січ

Уряд, якому у **1734 р.**, після смерті Данила Апостола **цариця Анна Іоанівна доручила правління Гетьманщиною.**
Гетьманський уряд був видозміненою Малоросійською колегією.

Анна Іванівна

(1693 — 1740)

— російська імператриця (1730-1740)
з династії Романових.

**Друга дочка царя Івана V (брата і
співправителя царя Петра I в
1682-1696 роках).**

Час правління Анни Іванівни
(1730-1740)

іменується також **«біронівщина»**,
оскільки фактичну владу в країні
здійснював фаворит імператриці
Ернст Йоган Бірон

Ернст Йоганн Бірон

фактично Бірен або Бюрен
(латис. Ernests Johans Bīrens, нім.
Ernst Johann von Bühren,
13 (23) листопада 1690 — 18 (29)
грудня 1772),

— регент Російської імперії і
герцог Курляндії і Семігалії з
остзейських дворян.

Прийняв прізвище Бірон як схоже
на французьке прізвище (von
Biron) за співзвуччям із прізвищем
Бірон (родина французьких
герцогів).

**Україна та Росія потерпали в ті
роки від жорстокого режиму
цариці Анни, фактично, її
фаворита німця Бірона.**

“Біронівщина”

- **Реакційний політичний режим** в Росії в 1730-х роках за царювання Анни Іванівни, творцем якого був **Е. Бірон**.
- **Характерні риси:**
  - **засилля іноземців**, головним чином німців, у всіх галузях державного і громадського життя;
  - хижацька **експлуатація народу**;
  - **пограбування** багатств країни;
  - жорстокі **переслідування невдоволених**, **шпигунство**, **доноси**.

Склад правління Гетьманського уряду

- **Шість членів:** 3 росіянина, 3 українця.
  - росіяни: **О. Шаховський**, **І.Бярятинський**, полковник **Гур'єв**
  - українці: генеральний обозний **Я. Лизогуб**, генеральний підскарбій **А.Маркович** та генеральний осавул **Ф.Лисенко**.
- **Голова** - князь **О. Шаховський**, з 1737 р. князь **І.Бярятинський**.

Шаховський Олексій Іванович

(бл. 1690 - 1737) -
російський державний
діяч, князь, сенатор,
генерал-аншеф.

«правитель Малоросії»,
голова “Правління
гетьманського уряду”
(1734-1736)

Іван Сергійович Барятинський

голова
“Правління
гетьманського
уряду”
(1736-1750)

Спрямованість діяльності Гетьманського уряду

- Керівники ретельно виконували усі таємні інструкції царського уряду та поширювали думку про неефективність правління гетьмана.

Відновлення Запорозької Січі 1734

Підпільненська Січ (Нова Січ) — адміністративний і військовий центр запорозького козацтва в 1734—1775 роках.

Остання Запорозька Січ.

Січ розташовувалася на великому півострові, що омивався рікою **Підпільною** (притока Дніпра).

Підпільненська Січ (Нова Січ)

- Нова Січ була заснована **з дозволу і під наглядом московського уряду** отаманом-гетьманом **І.Малашевичем** на Правобережжі Дніпра у Великій плавні, що займала **26-тисяч десятин**.
- Для нагляду за діями козаків царський уряд побудував за 2 км від Нової Січі укріплення з постійною залогою — так званий **Новосіченський ретраншемент**.

③ ДНІПРОВІ ПОРОГИ. РОЗТАШУВАННЯ СІЧІ У РІЗНІ ПЕРІОДИ ЇЇ ІСНУВАННЯ

◆ Запорізькі Січі та роки їхнього існування (1552-1558)

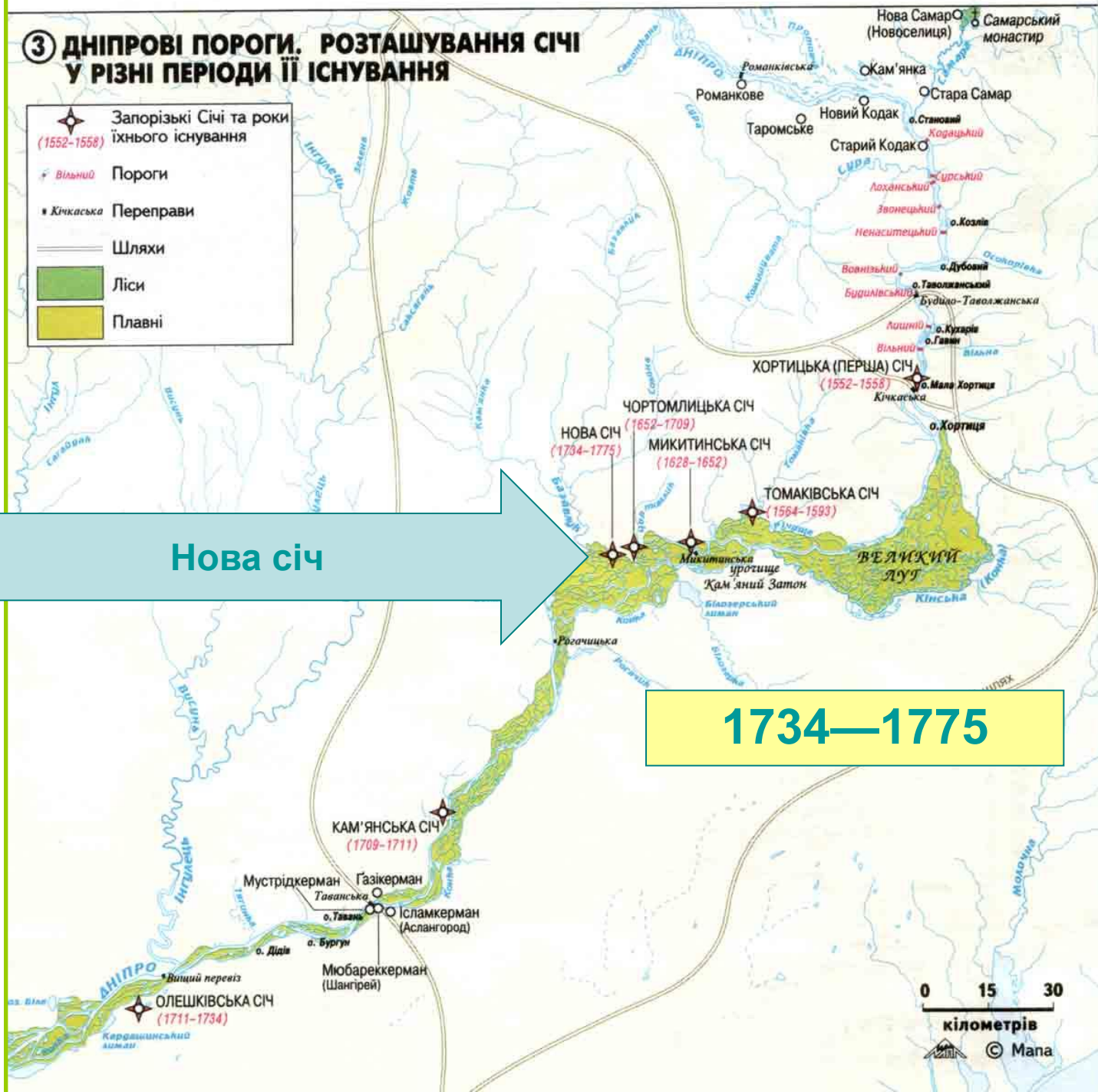
◆ Вільний Пороги

◆ Кичкаська Переправи

— Шляхи

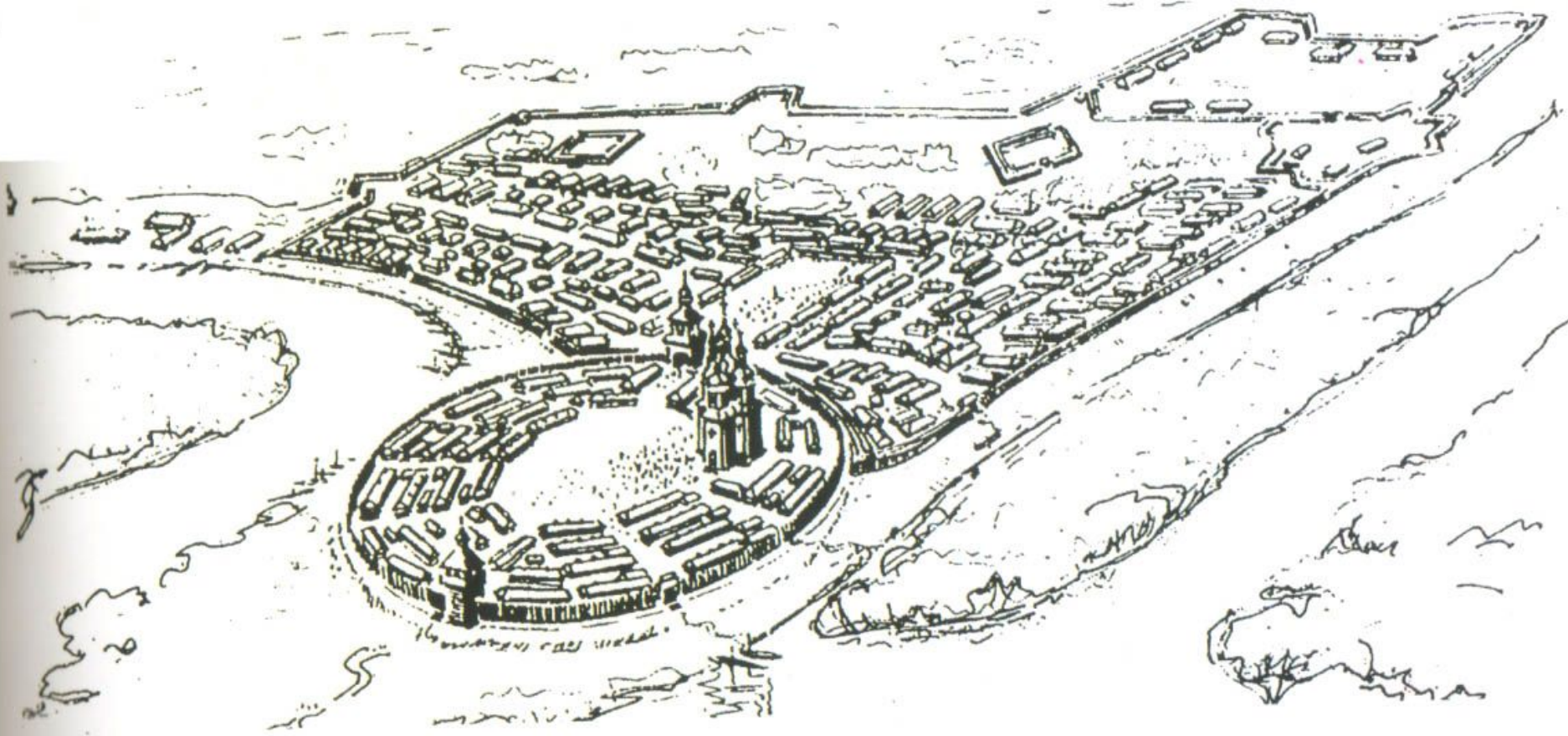
■ Ліси

■ Плавні

Нова січ

1734—1775

Паланковий устрій Вольностей Війська Запорозького (1734–1775 рр.)

Особливість і доля останньої Січі

- **Активно допомагала** російській державі **завоювати південні землі**, зокрема, **Крим**.
- **Січовики не приймали участі в загальнонародній боротьбі** проти **знедолення**.
- **Ліквідована** після того, як **необхідність в захисті південних кордонів зникла**.

**4. Гетьман К.
Розумовський
(1750—1764).**

Після смерті Анни Іоанівни імператором стало немовля **Іван VI**, а регентами спочатку Бірон, а згодом мати імператора **Анна Леопольдівна**.

Внаслідок перевороту до влади прийшла **Єлизавета Петрівна**, дочка Петра I і Катерини I

Іван VI

російський імператор
(жовтень 1740 - листопад 1741 рр.)

ИМПЕРАТОРЪ ІОАННЪ АНТОНОВИЧЪ
родился 12-го Августа 1740 года, скончался 5-го Ноября 1764 года
И МАТЬ ЕГО.
ПРАВИТЕЛЬНИЦА АННА ЛЕОПОЛЬДОВНА
родилась 3-го Декабря 1718 года, вступила на царство 5-го Июня 1741 года, скончалась 7-го Марта 1746 года.

Историческое изображение Императрицы Анны Леопольдовны, правительницы Всероссийской, с сыном своим Императором Иваном Антоновичем, в то время еще ребенком, в 1741 году. Императрица изображена на троне, а Император сидит на ее коленях. Императрица одета в белое платье с отложным воротником и красным плащом, на груди у нее звезда ордена. Император одет в белое платье с синим кантом и красным плащом. Вокруг них лежат корона и другие регалии. Внизу картины есть подписи: «ПОРТРЕТЪ ИМПЕРАТРИЦЫ АННЫ ЛЕОПОЛЬДОВНЫ СЪ СЫНОМЪ ЕЕ ИМПЕРАТОРОМЪ ІОАННОМЪ АНТОНОВИЧЕМЪ ВЪ 1741 ГОДУ» и «СЪ ДѢТЯМИ ЕЕ ИМПЕРАТОРА ІОАННА АНТОНОВИЧА».

Историческое изображение Императрицы Анны Леопольдовны, правительницы Всероссийской, с сыном своим Императором Иваном Антоновичем, в то время еще ребенком, в 1741 году. Императрица изображена на троне, а Император сидит на ее коленях. Императрица одета в белое платье с отложным воротником и красным плащом, на груди у нее звезда ордена. Император одет в белое платье с синим кантом и красным плащом. Вокруг них лежат корона и другие регалии. Внизу картины есть подписи: «ПОРТРЕТЪ ИМПЕРАТРИЦЫ АННЫ ЛЕОПОЛЬДОВНЫ СЪ СЫНОМЪ ЕЕ ИМПЕРАТОРОМЪ ІОАННОМЪ АНТОНОВИЧЕМЪ ВЪ 1741 ГОДУ» и «СЪ ДѢТЯМИ ЕЕ ИМПЕРАТОРА ІОАННА АНТОНОВИЧА».

“Правління” Івана VI

- Фактично царював **перший рік свого життя** при регенстві спочатку Бірона, а потім і своєї матері **Анни Леопольдівни**.
- Імператор-дитя був усунутий від престолу **Єлизаветою Петрівною**, провів все життя в заключенні і **був убитий в 23-річному віці** і інтересах **Катерини II**.

Єлизавета Петрівна

дочка Петра I і
Катерини I

**російська
імператриця**

(1741-1761)

Доля Олексія Розума

Щасливий збіг обставин зробив простого козака Олексія Розума спочатку близькою людиною, а згодом і **чоловіком нової російської імператриці**.

Під прізвиськом **Розумовського** він став **одним із найвищих сановників Російської імперії**.

**Розумовський
Олексій
Григорович**
(1709-1771)

граф Римської і
Російської імперій (1744)

російський генерал-
фельдмаршал (1756)

Кар'єра О.Розумовського за Анни Іванівни

- **Півчий** у церкві, потім у російського полковника Вишневського, згодом у обер-гофмаршала графа Левенвольде, з 1731 р. **в хорі імператорських півчих**, де його побачила і закохалася в нього цесарівна **Єлизавета**.
- Коли почав втрачати голос - **бандурист при Єлизаветі**.
- **Придворний Єлизавети та її коханець**.
- **Головний інтендант двору Єлизавети**.
- По смерті імператриці Анни **камер-юнкер Єлизавети**.

Кар'єра О.Розумовського за Єлизавети

- 1741 р. брав активну участь у дворцовому перевороті, внаслідок якого престол зайняла Єлизавета.
- **камергер** (зразу після перевороту).
- **обер-єгермейстер, граф і кавалер ордена Св. Андрія Першозваного** (в день коронації Єлизавети).
- **генерал-фельдмаршал.**
- 1742 р. Єлизавета таємно повінчалася з Олексієм Розумовським.

Діяльність О.Розумовського

- У 1744 р. сприяв організації поїздки Єлизавети в Україну під час якої козацька старшина переконала царицю відновити гетьманство.
- У 1745 р. відновлено Київську митрополію.
- 1747 р. проголошено царську грамоту про **обрання гетьманом Кирила Розумовського.**

Обставини відновлення гетьмнату

- **1747 р.** указ «Про Буття в Малоросії гетьманові за колишніми норовами і звичаями».
- **1750 р.** Кирила Розумовського обрали гетьманом на раді в **Глухові**. Однак самого Кирила на церемонії не було, **він не захотів їхати із столиці в провінцію**.
- Лише в **1751 р.**, за суворим наказом імператриці Єлизавети, гетьман поїхав у Глухів.

Петербург, палац Кирила Розумовського на річці Мойка

Кирило Григорович Розумовський

1728 —1803

**останній гетьман Війська
Запорозького
(1750—1764)**

Граф, генерал-фельдмаршал,
президент Петербурзької
академії наук (1746 — 1767)

Діяльність К.Розумовського

- **Намагався:**

- **перебудувати Гетьманщину на зразок європейської держави.**
- **розширити політичні права старшини**; розпочав скликати **старшинські з'їзди** — **Генеральні збори**, які мали тенденцію до перетворення на **шляхетський парламент**.
- **відкрити в Батурині університет європейського типу.**
- **поновити зовнішньополітичну діяльність** Гетьманщини.
- **запровадити спадкове гетьманство** за родом Розумовських.
- **досягти фінансової автономії**, але за указом 1754 р. було встановлено контроль над фінансами Гетьманщини й наказано складати фінансові звіти про прибутки і видатки російському уряду.

- **Здійснив:**

- **військову реформу**: запровадив однакове озброєння і уніформу для козацького війська та удосконалив артилерію;
- **розпочав судову реформу**, за якою Гетьманщину було поділено на 20 повітів, кожен з яких мав власний суд;
- **заборонив перехід селян без письмової згоди землевласників** (1760—1761 рр.).

Палац гетьмана К.Розумовського в Батурині

ТЕСТУВАННЯ

**Позначте прізвище гетьмана,
за якого було проведено
«Генеральне слідство про
маєтності»:**

А С. Палій;

Б І. Самойлович;

В І. Мазепа;

Г Д. Апостол.

Позначте положення, яке відтворює сутність «Рішительних пунктів (статей)»:

- А угода між І. Мазепою та Карлом XII;
- Б зобов'язання, які взяв на себе І. Скоропадський на Глухівській раді;
- В договірні статті П. Полуботка й Петра І;
- Г договірні статті між Д. Апостолом і царським урядом.

Позначте захід, проведений гетьманом Д.Апостолом:

- А повернення багатьох земель у державне користування;
- Б збільшення кількості російських полків;
- В діяльність судів згідно з російськими законами;
- Г відновлено збирання податків російськими представниками.

Із перелічених тверджень про здобутки політики гетьмана Д. Апостола виберіть те, що відповідає дійсності:

- А відновлення політичних прав Гетьманщини в межах «Глухівських статей» Д. Многогрішного;
- Б проведення адміністративних реформ, що дозволило суттєво зміцнити владу гетьмана й обмежити права та привілеї старшини;
- В повернення під юрисдикцію гетьмана запорожців;
- Г усунення багатьох чужинців з посад у козацькому війську та викуп їхніх маєтностей в Україні.

Учасники національно-визвольної боротьби в Західній Україні проти польської, угорської та австрійської шляхти у XVI–XIX ст. — це:

- А гайдамаки;
- Б опришки;
- В компанійці;
- Г уходники.

Учасники визвольної боротьби українського народу проти соціального гніту у ХvІІІ ст. на Правобережній Україні — це:

- А опришки;
- Б паліївці;
- В компанійці;
- Г гайдамаки.

**Центральний орган російської
адміністрації в XVIII ст. в
Лівобережній Україні — це:**

А магістрат;

Б козацька рада;

В Малоросійська колегія;

Г Дума.

Позначте рік створення Першої Малоросійської колегії:

А 1708 р.;

Б 1722 р.;

В 1764 р.;

Г 1775 р.

Київська митрополія була підпорядкована
Московському патріархату:

А 1694 р.;

Б 1701 р.;

В 1711 р.;

Г 1734 р.

- Києво-Могилянський колегіум наказом Петра I здобув статус академії:
- А 1694 р.;
- Б 1666 р.;
- В 1685 р.;
- Г 1709 р.

Територія якого руху, що відбувався на українських землях у 60-х рр. XVIII ст., позначена на карті?

- А Гайдамацький;
- Б опришків;
- В уходницький;
- Г Коліївщина.

**Позначте прізвище гетьмана,
за якого було проведено
«генеральне слідство про
маєтності»:**

А С. Палій;

Б І. Самойлович;

В І. Мазепа;

Г Д. Апостол.

**Позначте прізвище керівника
гайдамацького повстання в Україні
1734 р.:**

А Д. Братковський;

Б Верлан;

В І. Гонта;

Г О. Довбуш.

Позначте прізвище президента Першої
Малоросійської колегії:

А С. Вельямінов;

Б О. Меншиков;

В О. Шаховський;

Г В. Голіцин.

Позначте положення, яке відтворює сутність «Рішительних пунктів (статей)»:

А угода між І. Мазепою та Карлом XII;

Б зобов'язання, які взяв на себе І. Скоропадський на Глухівській раді;

В договірні статті П. Полуботка й Петра І;

Г договірні статті між Д. Апостолом і царським урядом.

Позначте захід, проведений гетьманом Д.Апостолом:

- А повернення багатьох земель у державне користування;
- Б збільшення кількості російських полків;
- В діяльність судів згідно з російськими законами;
- Г відновлено збирання податків російськими представниками.

Із перелічених тверджень про здобутки політики гетьмана Д. Апостола виберіть те, що відповідає дійсності:

- А відновлення політичних прав Гетьманщини в межах «Глухівських статей» Д. Многогрішного;
- Б проведення адміністративних реформ, що дозволило суттєво зміцнити владу гетьмана й обмежити права та привілеї старшини;
- В повернення під юрисдикцію гетьмана запорожців;
- Г усунення багатьох чужинців з посад у козацькому війську та викуп їхніх маєтностей в Україні.

Установіть відповідність між датами та подіями.

А 1709 р.	1 Прутський договір
Б 1693 р.	2 царський указ про заборону друкування українських книжок
В 1711 р.	3 Полтавська битва
Г 1721 р.	4 повстання козаків на Запоріжжі
	5 створення Конституції Пилипом Орликом.

Установіть відповідність між датами та подіями.

А 1709 р.	3 Полтавська битва
Б 1693 р.	4 повстання козаків на Запоріжжі
В 1711 р.	1 Прутський договір
Г 1721 р.	2 царський указ про заборону друкування українських книжок
	5 створення Конституції Пилипом Орликом.

**Києво-Могилянський колегіум грамотою
Петра I здобув статус академії:**

А 1694 р.;

Б 1658 р.;

В 1685 р.;

Г 1701 р.

Установіть відповідність між поняттями та їх визначеннями:

А Синод	1 політика залякування, знищення противників насильницькими методами
Б терор	2 духовна колегія
В Малоросійська колегія	3 центральний орган російської колоніальної адміністрації в Лівобережній Україні в XVIII ст.
Г анафема	4 відлучення від церкви, прокляття від імені Бога в християнській церкві
	5 знатне військо із найближчого оточення гетьмана.

Установіть відповідність між поняттями та їх визначеннями:

А Синод	2 духовна колегія
Б терор	1 політика залякування, знищення противників насильницькими методами
В Малоросійська колегія	3 центральний орган російської колоніальної адміністрації в Лівобережній Україні в XVIII ст.
Г анафема	4 відлучення від церкви, прокляття від імені Бога в християнській церкві
	5 знатне військо із найближчого оточення гетьмана.

Установіть відповідність між датами та подіями.

А 1709 р.	1 Прутський договір
Б 1693 р.	2 царський указ про заборону друкування українських книжок
В 1711 р.	3 Полтавська битва
Г 1721 р.	4 повстання козаків на Запоріжжі
	5 створення Конституції Пилипом Орликом.

Установіть відповідність між датами та подіями.

А 1709 р.	3 Полтавська битва
Б 1693 р.	4 повстання козаків на Запоріжжі
В 1711 р.	1 Прутський договір
Г 1721 р.	2 царський указ про заборону друкування українських книжок
	5 створення Конституції Пилипом Орликом.

Співвіднесіть заклади з місцем їх розташування.

А Медична колегія (1773 р.)	1 Відень
Б Уніатська семінарія (1774 р.)	2 Ужгород
В Учительська семінарія (1793 р.)	3 Львів
Г Києво-Могилянський колегіум (1732 р.)	4 Київ
	5 Полтава.

Співвіднесіть заклади з місцем їх розташування.

А Медична колегія (1773 р.)	3 Львів
Б Уніатська семінарія (1774 р.)	1 Відень
В Учительська семінарія (1793 р.)	2 Ужгород
Г Києво-Могилянський колегіум (1732 р.)	4 Київ
	5 Полтава.

Співвіднесіть імена з посадами чи подіями.

А В. Голіцин	1 російський воєвода в Першому Кримському поході
Б І. Сірко	2 кошовий отаман Січі
В П. Тетеря	3 уманський полковник, що підняв повстання проти Д. Дорошенка
Г М. Ханенко	4 гетьман Правобережної України
	5 голова Малоросійської колегії.

Співвіднесіть імена з посадами чи подіями.

А В. Голіцин	1 російський воєвода в Першому Кримському поході
Б І. Сірко	2 кошовий отаман Січі
В П. Тетеря	4 гетьман Правобережної України
Г М. Ханенко	3 уманський полковник, що підняв повстання проти Д. Дорошенка
	5 голова Малоросійської колегії.

Установіть відповідність між назвами документів та окремими положеннями з них.

А «Конотопські статті» І. Сагайдачного	2 гетьман позбавлений права усувати з посад старшину, карати без згоди старшинської ради або вироку військового суду
Б «Коломацькі статті» І. Мазепи	1 обмеження прав гетьмана на управління військовими землями. Накладено обмеження на вживання слова «Гетьманщина»
В «Решетилівські статті» І. Скоропадського	3 цар призначав свого постійного резидента, який доповідав про порушення і міг навіть приймати іноземних послів
Г «Рішительні пункти»	4 до складу Генерального суду вводилося 3 російських офіцери, генеральна старшина і полковники призначались царським указом, російським дворянам надавалось право купувати українські землі Д. Апостола
	5 гетьман і старшина обираються козацькою радою на території Гетьманщини діють власні закони і суд.

Установіть відповідність між назвами документів та наслідками, до яких вони призвели.

А Віленське перемир'я	1 російський цар порушив Березневі статті про спільну боротьбу проти Польщі
Б Андрусівське перемир'я	2 панування турків в Україні, зростає невдоволення протурецьким курсом гетьмана Дорошенка
В Бучацький мир	3 Польща і Росія досягли між собою примирення за рахунок розподілу території України
Г Бахчисарайський мир	4 договір завершив війни між Московією та Туреччиною за володіння землями Правобережної України
	5 Польща і Московія остаточно затвердили перехід Північної Київщини, Волині та Галичини до Польщі, до Москви – Лівобережної України, Запоріжжя, Чернігово-Сіверських земель.

Установіть відповідність між назвами документів та наслідками, до яких вони призвели.

А Віленське перемир'я	1 російський цар порушив Березневі статті про спільну боротьбу проти Польщі
Б Андрусівське перемир'я	3 Польща і Росія досягли між собою примирення за рахунок розподілу території України
В Бучацький мир	2 панування турків в Україні, зростає невдоволення протурецьким курсом гетьмана Дорошенка
Г Бахчисарайський мир	4 договір завершив війни між Московією та Туреччиною за володіння землями Правобережної України
	5 Польща і Московія остаточно затвердили перехід Північної Київщини, Волині та Галичини до Польщі, до Москви – Лівобережної України, Запоріжжя, Чернігово-Сіверських земель.

Розташуйте події в хронологічній послідовності:

- А указ про ліквідацію гетьманства;
- Б відкриття Малоросійської колегії;
- В знищення Запорозької Січі;
- Г царський указ про закріпачення селян у Лівобережній Україні.

- Б відкриття Малоросійської колегії;
- А указ про ліквідацію гетьманства;
- В знищення Запорозької Січі;
- Г царський указ про закріпачення селян у Лівобережній Україні.

Розташуйте козацькі літописи в логічній послідовності:

- А «Літопис Самовидця»;
  - Б «Хроніка з літописів стародавніх»;
  - В «Літопис Григорія Граб'янки»;
  - Г «Синопис».
-
- Б «Хроніка з літописів стародавніх»;
  - Г «Синопис».
  - А «Літопис Самовидця»;
  - В «Літопис Григорія Граб'янки»;

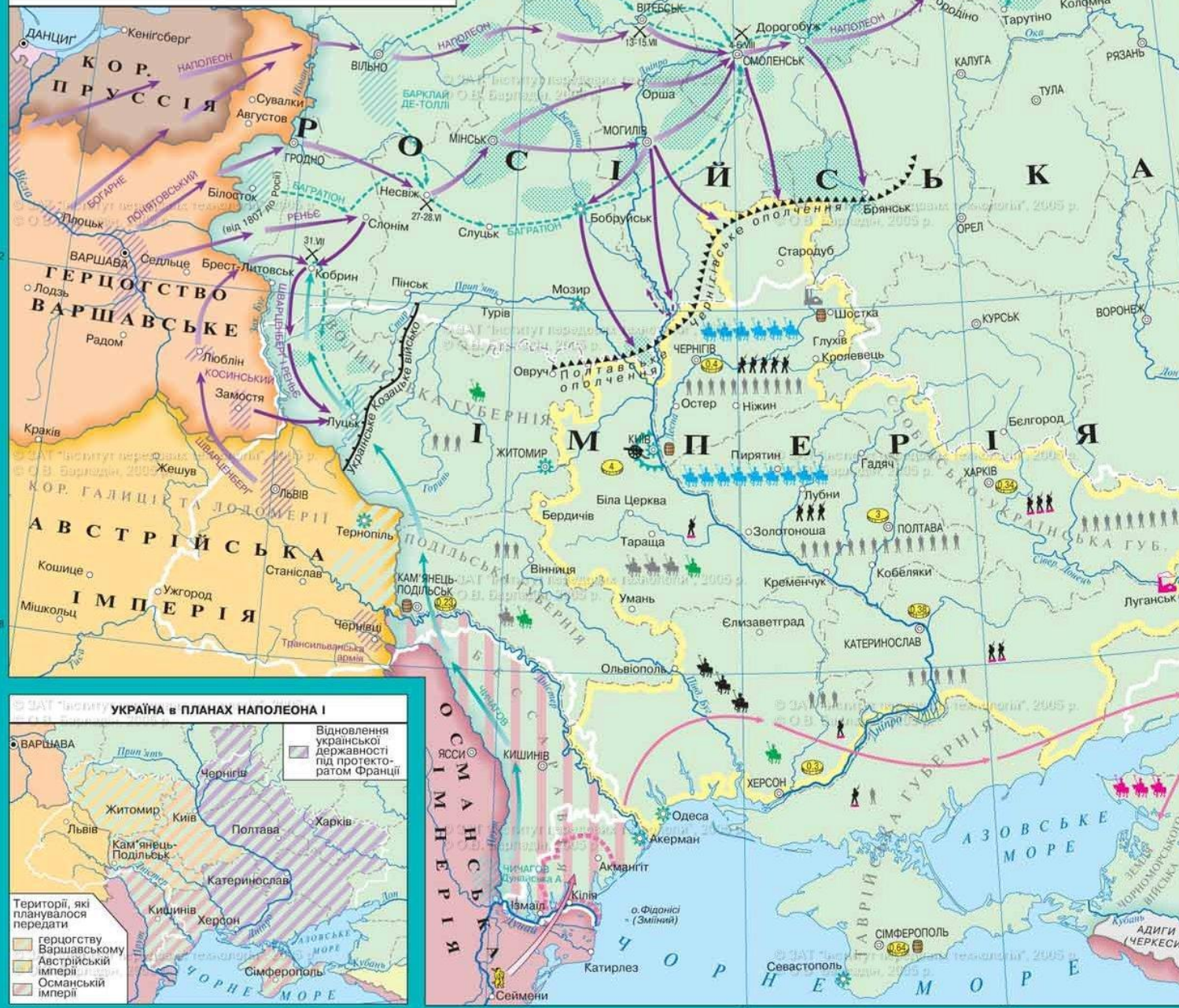

- Обрання гетьманом Д.Аностола (1 жовтня 1727 р.); скасування повноважень І Малоросійської колегії (1722 – 1727 рр.)
- Дії російських військ під час війни за "Польську спадщину" (1733 – 1738 рр.); заведення на польській престол російського ставленника Августа III
- Російсько-турецька війна 1735 – 1739 рр.
- Українська укріплена лінія, заведена у 1731 – 1735 рр.
- Повернення запорожців на Запоріжжя; заснування Нової Січі (жовтень 1734 р.)
- Дії російсько-українських військ
- Дії турецько-татарських військ
- Території, що увійшли до складу Російської імперії за Бєлградським миром (вересень 1739 р.)
- Бар'єрні землі – нейтральна зона між російськими і османськими володіннями
- Обрання гетьманом К.Розумовського (22 лютого 1750 р.); скасування повноважень Правління гетьманського уряду (1734 – 1750 рр.)
- Межі територій, на які поширювалася влада К.Розумовського
- Запорізькі землі на середину XVIII ст.
- Межі територій, відокремлених царським урядом від Запоріжжя у 1752 – 1755 рр. під військовою посагою
- Ліквідація гетьманства; передача українців Україні ІІ Малоросійській колегії (17 листопада 1764 р.)
- Ліквідація полкового устрою на Слобожанщині (1765 р.)
- Кордони держав на 1768 р.

- Національно-визвольна й антикріпосницька боротьба на Правобережжя та Західній Україні
- Район дії опричників на чолі з О.Довбушем (1736 – 1745 рр.)
- Місце загибелі О.Довбуша (серпень 1745 р.)

- Райони гайдамаського руху у 1734, 1735 – 1740 рр., у 1750 рр.
- Коліщчина (1768 р.)
- Район дії прихильників Барської конфедерації (1768 – 1769 рр.)
- Початок антипольського повстання (гравень 1768 р.)
- Район, деплиний Коліщчиною (червень 1768 р.)
- Місце поселення українців повстання – М.Залізняк та І.Гонти
- Місце страм полонення гайдамаки

**УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ в СИСТЕМІ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
першої половини XIX ст. (1806 – 1812 рр.)**

**УКРАЇНА в РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКІЙ
ВІЙНІ 1806 – 1812 рр.**

- Губернії, в яких проводився набір ополчення
- Задунайська Січ у 1785 – 1812 рр.
- Перехід загонів козаків-задунайців на бік російської армії
- Територія Усть-Дунайського (Буджацького) війська, створеного з козаків-задунайців у грудні 1806 р.
- Примусове переселення козаків на Кубань після ліквідації війська улітку 1807 р.
- Територія Бессарабії, приєднана до Російської імперії внаслідок війни
- Тернопільський округ, переданий Росії 1809 р. (1815 р. повернений Австрії)

**ВІЙНА РОСІЙСЬКОЇ
ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ІМПЕРІЙ 1812 р.
Воєно-економічний потенціал України
напередодні війни**

- Ливарний завод
- Арсенал
- Пороховий завод
- Порохові склади

**Українські військові формування
у складі російської армії**

- Кінь козацькі полки (кожен значок дорівнює одному полку)
- Українське Козацьке військо
- Малоросійські кінно-козацькі полки
- Бузьке козацьке військо
- Чорноморське козацьке військо
- Полки земського ополчення (кожен значок приблизно дорівнює 5000 чоловік)
- Земські ополчення, розформовані за наказом Олександра I
- Загони лісових козаків та ескадрон херсонських козаків В. Скаржинського
- Набір рекрутів до російської армії (кожен значок приблизно дорівнює 1000 чоловік)
- Грошові пожертвування на утримання ополчення (у мільйонах рублів по губерніях)

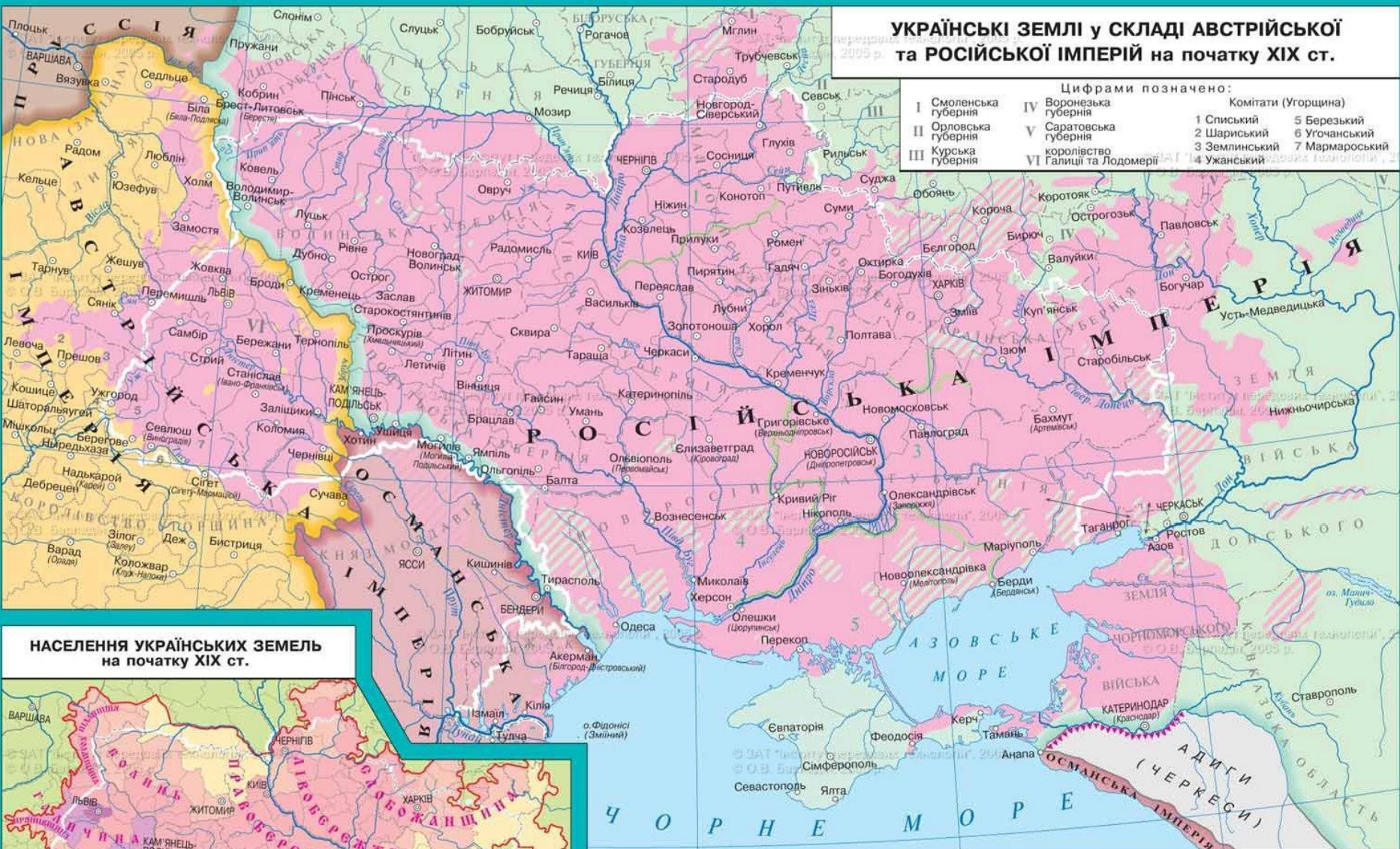
**Воєнні дії у червні – вересні 1812 р.
Райони зосередження армій до початку війни:**

- французьких
- російських
- спроби вторгнення французьких військ на українські землі
- Оборонна лінія 3-ї армії генерала Тормасова, яка прикривала київський напрям
- 800-кілометровий "Кордонний цеп", який захищав північні райони України
- Форти та укріплені табори
- Нові укріплення навколо Києва
- Місяця і дати основних боїв
- Райони дій партизанів

УКРАЇНА в ПЛАНХ НАПОЛЕОНА I

- Території, які планувалося передати
- герцогству Варшавському
- Австрійській імперії
- Османській імперії

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ у СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ та РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ на початку ХІХ ст.

Цифрами позначено:

I Смоленська губернія	IV Воронежська губернія	1 Спаський	5 Березький
II Орловська губернія	V Саратовська губернія	2 Шарьїнський	6 Угорчанський
III Курська губернія	VI Галичі та Лодомерія	3 Землинський	7 Мармароський
		4 Ужанський	

НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ на початку ХІХ ст.

- Державні кордони на 1800 р.
  - - - Межі губерній Російської імперії, земель (королівств) Австрійської імперії та провінцій Османської імперії на 1800 р.
  - Межі повітів Російської імперії, округів (Галичі та Лодомерія) і комітатів (Угорщина) Австрійської імперії
  - Межі нових губерній, утворених внаслідок поділу Малоросійської та Новоросійської губерній у 1802 р.
  - Сучасні кордони України
  - Чорноморська оборонна лінія 1792 р., яка захищалася козаками-чорноморцями
- Цифрами позначені нові губернії:
- 1 Чернігівська
  - 2 Полтавська
  - 3 Катеринославська
  - 4 Миколаївська (від 1803 р. Херсонська)
  - 5 Таврійська
- Центри губерній і земель Російської імперії, земель (королівств) Австрійської імперії, провінцій Османської імперії на 1800 р.
- ⊙ Київ
  - ⊙ Ніжин
  - ⊙ Одеса
  - Інші міста (Залоріжжя)
- Центри повітів Російської імперії, округів та комітатів Австрійської імперії
- Сучасні назви населених пунктів
- Українська етнотериторія у першій половині ХІХ ст.:
- суцільна
  - ▨ змішана

ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ у першій половині XIX ст.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Початок спеціалізації сільського господарства

- Жито, овес, картопля, тютюн, льон на волокно, цукровий буряк
- Озима пшениця, жито, овес, цукровий буряк, картопля
- Пшениця (на експорт), льон на олію, тонкорунне вівчарство

Райони переважного вирощування

- баштанних культур
- Виноробство
- коноплі
- Товарне садівництво
- Ліси

ТОРГІВЛЯ

- Найбільші центри ярмаркової торгівлі
- Найбільші центри торгівлі хлібом

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

- Найбільший банківський центр (8 приватних банківських домів)
- Міста, де діяли відділення Державного комерційного банку

ПРОМИСЛОВІСТЬ

Видобуток корисних копалин

- кам'яного вугілля
- нафти
- випалвлення заліза з болотних руд
- кам'яної солі

Мануфактурне виробництво

- Механічні та залізобірні мануфактури
- Селітроварні
- Судноверфі
- Скляні мануфактури
- Паперобірні мануфактури
- Порцелянові та фаянсові мануфактури
- Суконні мануфактури
- Винокурні
- Цукроварні

Формування промислових центрів

- Перші машинобудівні підприємства
- ДОНБАС Центр кам'яновугільної промисловості
- Центри суконної промисловості
- Луцьк Інші промислові центри

ШЛЯХИ СПОЛУЧЕННЯ

- Головні ґрунтові шляхи
- Судноплавні ділянки річок
- Морське суднопластво
- Морські торговельні порти

